

بررسی قواعد مسئولیت مدنی

در راستای فعالیت های ورزشی در نظام حقوقی ایران

(تاریخ دریافت ۱۴۰۵/۰۱/۲۵ تاریخ تصویب ۱۴۰۵/۰۳/۰۴)

یاسمن کرمی خاتونبان^۱

سیدهمايون موسوی اجاق

چکیده

ورزش به عنوان یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در جوامع امروزی، علاوه بر آثار مثبت جسمی و روانی، همواره با احتمال بروز خسارت‌های مالی، جسمانی و حتی معنوی همراه است. گسترش فعالیت‌های ورزشی حرفه‌ای و همگانی موجب شده است که موضوع مسئولیت مدنی در حوزه ورزش به یکی از مباحث مهم حقوقی تبدیل شود. در جریان فعالیت‌های ورزشی، امکان ورود آسیب به ورزشکاران، مربیان، تماشاگران، مدیران باشگاه‌ها و سایر اشخاص مرتبط وجود دارد و تعیین حدود مسئولیت اشخاص دخیل، نیازمند تحلیل دقیق قواعد حقوقی است. در نظام حقوقی ایران، مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های ورزشی بر پایه مجموعه‌ای از قواعد عمومی مسئولیت مدنی، مقررات خاص ورزشی، اصول فقهی مانند قاعده لاضرر و اتلاف و همچنین مبانی مربوط به تقصیر و خطر قابل بررسی است. با توجه به ماهیت خاص ورزش که در بسیاری از رشته‌ها همراه با پذیرش خطرهای متعارف است، تعیین مرز میان آسیب‌های قابل پذیرش ورزشی و خسارات قابل جبران، اهمیت ویژه‌ای دارد. پژوهش حاضر با روش توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع

کتابخانه‌ای، به بررسی مبانی، ارکان و چالش‌های مسئولیت مدنی در فعالیتهای ورزشی در نظام حقوقی ایران می‌پردازد. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه پذیرش خطرهای متعارف ورزشی می‌تواند در برخی موارد مانع تحقق مسئولیت شود، اما این امر نافی مسئولیت ناشی از تقصیر، بی‌احتیاطی، نقض مقررات ورزشی یا عدم رعایت استانداردهای ایمنی نیست. بنابراین، توسعه قواعد روشن در زمینه مسئولیت ورزشی می‌تواند نقش مهمی در حمایت از حقوق ورزشکاران و ارتقای امنیت فعالیتهای ورزشی داشته باشد.

واژگان کلیدی: مسئولیت مدنی، فعالیت ورزشی، تقصیر ورزشی، خسارت، ورزشکار، نظام حقوقی ایران

مقدمه

ورزش در جوامع معاصر تنها یک فعالیت تفریحی یا جسمانی نیست، بلکه به عنوان یک پدیده اجتماعی گسترده، دارای ابعاد اقتصادی، فرهنگی، سیاسی و حقوقی متعددی است. توسعه ورزش حرفه‌ای، افزایش تعداد باشگاه‌ها، گسترش مسابقات رسمی و حضور گسترده مردم در فعالیتهای ورزشی، موجب شده است که روابط حقوقی پیچیده‌ای میان ورزشکاران، مربیان، باشگاه‌ها، فدراسیون‌ها و تماشاگران شکل گیرد. یکی از مهم‌ترین موضوعات حقوقی مرتبط با ورزش، مسئله مسئولیت مدنی ناشی از خساراتی است که در جریان فعالیتهای ورزشی ایجاد می‌شود. برخلاف برخی فعالیتهای عادی، ورزش ماهیتی دارد که در آن احتمال آسیب جسمانی تا حدی پذیرفته شده است. برای مثال، برخورد فیزیکی در ورزش‌هایی مانند فوتبال، کشتی یا ورزش‌های رزمی، بخشی از ماهیت این فعالیتهای محسوب می‌شود. با این حال، پذیرش خطرهای طبیعی ورزش به معنای پذیرش هرگونه آسیب و سلب مسئولیت از اشخاص دخیل نیست. در بسیاری از موارد، آسیب‌های ورزشی نتیجه رعایت نکردن مقررات، رفتارهای

خشونت آمیز، ضعف نظارت، استفاده از تجهیزات نامناسب یا کوتاهی مسئولان ورزشی است. در چنین شرایطی، ضرورت دارد که نظام حقوقی بتواند میان خطرهای عادی و قابل انتظار ورزش و رفتارهای غیرمعارف و زیان بار تفاوت قائل شود. در حقوق ایران، قواعد مسئولیت مدنی عمدتاً بر پایه قانون مسئولیت مدنی، قواعد عمومی قانون مدنی و اصول فقهی استوار است. با وجود این، حوزه ورزش دارای ویژگی‌های خاصی است که بررسی آن را از مسئولیت مدنی عمومی متمایز می‌کند. مسئله اصلی این است که آیا قواعد موجود پاسخگوی تمام روابط و خسارات ناشی از فعالیت‌های ورزشی هستند یا نیاز به تدوین مقررات تخصصی‌تر وجود دارد. اهمیت بررسی این موضوع از آن جهت است که از یک سو، حمایت از حقوق اشخاص آسیب‌دیده در فعالیت‌های ورزشی ضروری است و از سوی دیگر، اعمال مسئولیت گسترده و غیرمنطقی ممکن است موجب محدود شدن فعالیت‌های ورزشی و ایجاد نگرانی برای مربیان، داوران و مدیران ورزشی شود. بر همین اساس، شناخت مبانی مسئولیت مدنی ورزشی و تعیین حدود آن می‌تواند به ایجاد تعادل میان حمایت از زیان‌دیدگان و حفظ پویایی فعالیت‌های ورزشی کمک کند.

فعالیت‌های ورزشی همواره با نوعی خطر همراه هستند. در برخی رشته‌های ورزشی، برخورد فیزیکی، فشار جسمانی و احتمال آسیب‌دیدگی جزء ویژگی‌های طبیعی آن فعالیت محسوب می‌شود. با این حال، افزایش سطح حرفه‌ای ورزش و پیچیده‌تر شدن روابط میان فعالان ورزشی، مسائل جدیدی را درباره مسئولیت ناشی از خسارات ایجاد کرده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌ها در این زمینه، تعیین معیار تشخیص مسئولیت است. اگر هرگونه آسیب ورزشی موجب مسئولیت مدنی تلقی شود، ماهیت رقابتی ورزش با مشکل مواجه خواهد شد، زیرا ورزشکاران در بسیاری از رشته‌ها ناگزیر از پذیرش خطرهای متعارف هستند. در مقابل، اگر تمامی آسیب‌ها به عنوان بخشی از طبیعت ورزش پذیرفته شود، حقوق افراد آسیب‌دیده نادیده گرفته خواهد شد. بنابراین، پرسش اساسی این پژوهش آن است که قواعد مسئولیت مدنی در نظام حقوقی ایران چگونه می‌تواند خسارات ناشی از فعالیت‌های ورزشی را پوشش

دهد و مرز میان آسیب های متعارف ورزشی و خسارات قابل جبران کجاست؟ همچنین پرسش های دیگری مطرح می شود، از جمله اینکه مبنای مسئولیت مرییان، باشگاه ها، داوران و ورزشکاران در قبال خسارات چیست؟ آیا نظریه تقصیر تنها مبنای مسئولیت ورزشی است یا می توان از نظریه خطر نیز استفاده کرد؟ و چه راهکارهایی برای توسعه حمایت حقوقی از زیان دیدگان ورزشی وجود دارد؟

بخش اول: مبانی و ارکان مسئولیت مدنی در فعالیت های ورزشی

بند اول: مفهوم و جایگاه مسئولیت مدنی ورزشی در حقوق ایران

مسئولیت مدنی به عنوان یکی از مهم ترین نهادهای حقوقی، به معنای الزام شخص به جبران خسارتی است که در نتیجه رفتار زیان بار او به دیگری وارد شده است. هدف اصلی مسئولیت مدنی، حمایت از حقوق اشخاص، جبران ضررهای وارد شده و برقراری عدالت میان زیان دیده و عامل ورود خسارت است. در حوزه ورزش نیز همین هدف دنبال می شود، با این تفاوت که روابط ورزشی دارای ویژگی های خاصی است که تحلیل مسئولیت را پیچیده تر می کند. فعالیت ورزشی برخلاف بسیاری از فعالیت های اجتماعی، با عنصر رقابت، برخورد، خطرپذیری و احتمال آسیب همراه است. شخصی که وارد یک فعالیت ورزشی می شود، تا حدودی خطرهای متعارف آن رشته را می پذیرد. برای مثال، در ورزش های برخوردی مانند فوتبال، کشتی یا ورزش های رزمی، تماس فیزیکی بخشی از ماهیت فعالیت است و هر برخوردی نمی تواند موجب ایجاد مسئولیت مدنی شود. با این حال، پذیرش خطرهای ورزشی به معنای چشم پوشی از حقوق افراد و مصونیت مطلق فعالان ورزشی نیست. چنانچه خسارت ناشی از رفتار عمدی، بی احتیاطی، بی مبالاتی، عدم رعایت مقررات یا نقض استانداردهای ایمنی باشد، شخص مسئول باید پاسخگوی آثار زیان بار رفتار خود باشد. در نظام حقوقی ایران، مسئولیت مدنی ورزشی فاقد قانون جامع و مستقل است و عمدتاً از طریق قواعد عمومی مسئولیت مدنی، مقررات قانون مدنی، قانون مسئولیت مدنی و اصول فقهی قابل تحلیل است. بنابراین، شناخت

دقیق مبانی عمومی مسئولیت مدنی برای بررسی دعاوی ناشی از فعالیت‌های ورزشی اهمیت اساسی دارد.

بند دوم: مبنای تقصیر در مسئولیت مدنی ورزشی

یکی از مهم‌ترین مبانی مسئولیت مدنی در حقوق ایران، نظریه تقصیر است. بر اساس این نظریه، زمانی شخص مسئول جبران خسارت شناخته می‌شود که رفتار او برخلاف معیارهای متعارف احتیاط و رفتار متعارف انسانی باشد. در محیط ورزشی نیز تقصیر نقش مهمی در تعیین مسئولیت دارد. ورزشکار، مربی، داور یا مدیر باشگاه زمانی مسئول شناخته می‌شود که اقدام یا کوتاهی او از حدود رفتار معمول و پذیرفته‌شده در آن فعالیت ورزشی خارج شده باشد. برای نمونه، اگر یک ورزشکار در جریان مسابقه فوتبال و در چارچوب مقررات بازی موجب آسیب دیگری شود، معمولاً مسئولیت مدنی ایجاد نمی‌شود، زیرا چنین آسیبی از خطرهای طبیعی این ورزش محسوب می‌شود. اما اگر همان ورزشکار با قصد آسیب‌رساندن یا با رفتاری کاملاً خارج از قواعد بازی، موجب صدمه شود، رفتار او می‌تواند مصداق تقصیر یا حتی عمد در ورود خسارت باشد. همچنین مربیان ورزشی ممکن است در صورت کوتاهی در آموزش صحیح، انتخاب تمرین‌های خطرناک بدون توجه به شرایط ورزشکار یا بی‌توجهی به اصول ایمنی، مسئول شناخته شوند. در چنین مواردی، مبنای مسئولیت معمولاً تقصیر حرفه‌ای است.

بند سوم: نظریه خطر و نقش آن در مسئولیت ورزشی

اگرچه نظریه تقصیر جایگاه مهمی در مسئولیت مدنی دارد، اما در برخی فعالیت‌ها به دلیل دشواری اثبات تقصیر یا وجود خطر ذاتی، نظریه خطر نیز مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس این نظریه، شخصی که فعالیتی خطرآفرین ایجاد می‌کند، باید مسئول پیامدهای زیان‌بار آن نیز باشد. در حوزه ورزش، استفاده از نظریه خطر با محدودیت‌هایی همراه است، زیرا بسیاری از ورزش‌ها ذاتاً با خطر همراه هستند و پذیرش مسئولیت مطلق می‌تواند فعالیت ورزشی

را با مشکلات جدی مواجه کند. با این حال، در برخی موارد مانند مدیریت اماکن ورزشی، نگهداری تجهیزات، ایمنی استخرها، سالن‌های ورزشی و امکانات عمومی، نظریه خطر می‌تواند نقش مهمی در حمایت از زیان‌دیدگان داشته باشد. برای مثال، اگر مدیر یک مجموعه ورزشی از تعمیر تجهیزات معیوب خودداری کند و این امر موجب آسیب ورزشکاران یا تماشاگران شود، نمی‌توان صرفاً به دلیل ماهیت ورزشی فعالیت، مسئولیت او را منتفی دانست. در چنین شرایطی، ایجاد خطر ناشی از بی‌مبالاتی، مبنای مسئولیت خواهد بود. بنابراین، مسئولیت مدنی ورزشی در نظام حقوقی ایران می‌تواند بر پایه ترکیبی از نظریه تقصیر و در موارد خاص نظریه خطر تحلیل شود.

بند چهارم: نقش قواعد فقهی در مسئولیت مدنی فعالیت‌های ورزشی

حقوق ایران علاوه بر قواعد حقوقی مدون، از مبانی فقهی نیز تأثیر پذیرفته است. بسیاری از قواعد مسئولیت مدنی در حقوق ایران ریشه در اصول فقهی دارند و در تحلیل مسئولیت ورزشی نیز می‌توان از این مبانی بهره گرفت. یکی از مهم‌ترین قواعد فقهی مرتبط، قاعده لاضرر است. بر اساس این قاعده، هیچ‌کس نباید موجب ورود ضرر ناروا به دیگری شود. در محیط ورزشی نیز اگر رفتار شخصی خارج از حدود متعارف موجب ضرر دیگری شود، می‌توان بر اساس این قاعده، مسئولیت او را بررسی کرد. قاعده اتلاف نیز از دیگر مبانی مهم است. بر اساس این قاعده، هر شخصی که موجب تلف مال یا ورود خسارت به دیگری شود، مسئول جبران آن خواهد بود. در فعالیت‌های ورزشی، این قاعده می‌تواند درباره خسارات مالی ناشی از رفتار ورزشکاران، باشگاه‌ها یا مسئولان ورزشی مورد استفاده قرار گیرد. همچنین قاعده تسبیب در مواردی اهمیت دارد که شخص مستقیماً خسارت را ایجاد نکرده، اما زمینه وقوع آن را فراهم کرده است. برای مثال، مسئول یک باشگاه که شرایط ناایمن برای فعالیت ورزشی ایجاد کرده است، ممکن است بر اساس رابطه سببیت مسئول شناخته شود.

بند پنجم: ارکان تحقق مسئولیت مدنی در فعالیتهای ورزشی

مانند مسئولیت مدنی عمومی، تحقق مسئولیت مدنی ورزشی نیز نیازمند وجود ارکان مشخصی است. نخستین رکن، ورود ضرر است. بدون وجود خسارت، مسئولیت مدنی موضوعیت پیدا نمی‌کند. ضرر ممکن است جسمانی، مالی یا معنوی باشد. رکن دوم، فعل زیان‌بار یا رفتار نامشروع است. در محیط ورزشی، صرف وقوع آسیب برای تحقق مسئولیت کافی نیست، بلکه باید مشخص شود که آیا رفتار عامل خسارت، از حدود متعارف ورزش خارج شده است یا خیر. رکن سوم، رابطه سببیت میان رفتار شخص و خسارت وارد شده است. باید ثابت شود که خسارت ایجاد شده نتیجه مستقیم یا قابل انتساب رفتار شخص مورد نظر بوده است. تشخیص این ارکان در دعاوی ورزشی اهمیت زیادی دارد، زیرا محیط ورزش دارای شرایط خاصی است و هر آسیب جسمانی الزاماً نتیجه تقصیر یا رفتار غیرقانونی نیست.

بند ششم: مفهوم خطر پذیرفته شده در فعالیتهای ورزشی

یکی از مفاهیم مهم در حقوق ورزش، نظریه خطر پذیرفته شده است. بر اساس این مفهوم، فردی که آگاهانه وارد یک فعالیت ورزشی می‌شود، خطرهای طبیعی و متعارف آن فعالیت را می‌پذیرد. پذیرش خطر در ورزش می‌تواند مانعی برای مسئولیت مدنی در برخی موارد باشد، زیرا ورزشکار با آگاهی از ماهیت فعالیت، احتمال آسیب را قبول کرده است. اما این پذیرش محدود به خطرهای معمول است و شامل رفتارهای غیرقانونی یا خارج از چارچوب ورزش نمی‌شود. برای مثال، در مسابقه کشتی، احتمال آسیب ناشی از اجرای فنون قانونی وجود دارد و این آسیب معمولاً قابل انتساب به طرف مقابل نیست. اما اگر ورزشکاری عمداً از فن ممنوع استفاده کند و موجب آسیب شدید شود، نمی‌تواند به پذیرش خطر ورزشی استناد کند. بنابراین، مفهوم خطر پذیرفته شده باید به گونه‌ای تفسیر شود که هم آزادی فعالیت ورزشی حفظ شود و هم حقوق زیان‌دیدگان مورد حمایت قرار گیرد.

بخش دوم: مسئولیت اشخاص مختلف در فعالیتهای ورزشی

بند اول: مسئولیت مدنی ورزشکاران در قبال خسارات ناشی از فعالیت ورزشی

ورزشکاران به عنوان اصلی ترین عناصر فعالیتهای ورزشی، بیشترین ارتباط را با امکان وقوع خسارت دارند. در بسیاری از رشته های ورزشی، برخورد میان ورزشکاران امری طبیعی و اجتناب ناپذیر است، اما این موضوع به معنای عدم مسئولیت مطلق ورزشکاران نیست. معیار اصلی در تعیین مسئولیت ورزشکار، بررسی رفتار وی در چارچوب مقررات، عرف ورزشی و اصول اخلاقی حاکم بر آن رشته است. چنانچه ورزشکار در جریان رقابت، اصول و مقررات پذیرفته شده ورزشی را رعایت کند و آسیب ایجاد شده ناشی از خطر طبیعی همان فعالیت باشد، معمولاً مسئولیت مدنی متوجه وی نخواهد بود. زیرا طرفین با ورود به عرصه رقابت، خطرهای متعارف آن رشته را پذیرفته اند. در مقابل، اگر ورزشکار با رفتار عمدی، خشونت غیرمتعارف، بی احتیاطی شدید یا نقض آشکار مقررات موجب ورود خسارت شود، مسئولیت مدنی وی قابل طرح خواهد بود. برای مثال، ضربه عمدی خارج از جریان معمول بازی یا استفاده از حرکات ممنوعه در ورزش های رزمی، از جمله رفتارهایی است که می تواند موجب ایجاد مسئولیت شود. در حقوق ایران، تعیین مسئولیت ورزشکار نیازمند بررسی دقیق شرایط وقوع حادثه است. دادگاه باید میان خطای ورزشی که بخشی از ماهیت رقابت است و تقصیر حقوقی که موجب مسئولیت می شود، تفاوت قائل شود. این تمایز از اهمیت زیادی برخوردار است، زیرا عدم توجه به آن می تواند موجب محدود شدن فعالیتهای ورزشی و ایجاد نگرانی دائمی برای ورزشکاران شود.

بند دوم: مسئولیت مدنی مربیان ورزشی

مربیان ورزشی به دلیل نقش آموزشی، نظارتی و مدیریتی خود، دارای جایگاه ویژه ای در نظام مسئولیت ورزشی هستند. مربی تنها وظیفه آموزش مهارت های فنی را بر عهده ندارد، بلکه باید

شرایط ایمنی، توانایی جسمی ورزشکار و اصول حرفه‌ای تمرین را نیز مورد توجه قرار دهد. یکی از مهم‌ترین زمینه‌های مسئولیت مربیان، کوتاهی در رعایت استانداردهای آموزشی و ایمنی است. اگر مربی تمرین‌هایی را بدون توجه به سطح آمادگی ورزشکار طراحی کند یا ورزشکار را به انجام فعالیت‌های فراتر از توانایی وی مجبور سازد و این امر موجب آسیب شود، امکان تحقق مسئولیت مدنی وجود خواهد داشت. همچنین مربی موظف است از تجهیزات مناسب استفاده کند و نسبت به شرایط محیط تمرین نظارت داشته باشد. بی‌توجهی به نقص تجهیزات، نبود اقدامات پیشگیرانه یا عدم ارائه آموزش‌های لازم درباره نحوه صحیح انجام حرکات، می‌تواند از مصادیق تقصیر حرفه‌ای محسوب شود. مسئولیت مربی در حقوق ورزشی بر پایه اعتماد و تخصص حرفه‌ای او شکل می‌گیرد. شخصی که به عنوان مربی فعالیت می‌کند، انتظار می‌رود دانش و مهارت لازم را داشته باشد و از اقداماتی که خطر غیرمتعارف ایجاد می‌کند، خودداری کند.

بند سوم: مسئولیت مدنی باشگاه‌ها و مؤسسات ورزشی

باشگاه‌ها و مؤسسات ورزشی به عنوان اشخاص حقوقی فعال در حوزه ورزش، نقش مهمی در ایجاد محیط ایمن برای فعالیت ورزشکاران دارند. مسئولیت این نهادها ممکن است ناشی از اعمال کارکنان، وضعیت نامناسب اماکن ورزشی، تجهیزات معیوب یا ضعف در مدیریت و نظارت باشد. یکی از مهم‌ترین تعهدات باشگاه‌ها، فراهم کردن محیطی مناسب و ایمن برای ورزشکاران است. سالن ورزشی، زمین مسابقه، تجهیزات تمرینی و امکانات جانبی باید مطابق استانداردهای لازم نگهداری شوند. کوتاهی در این زمینه می‌تواند موجب مسئولیت مدنی باشگاه شود. برای مثال، اگر نقص در تجهیزات ورزشی، عدم رعایت اصول ایمنی ساختمان یا شرایط نامناسب محیطی موجب آسیب ورزشکار یا مراجعه‌کننده شود، باشگاه نمی‌تواند صرفاً به دلیل ماهیت ورزشی فعالیت خود از مسئولیت معاف شود. همچنین در مواردی که کارکنان یا مربیان باشگاه در چارچوب وظایف خود موجب خسارت شوند، مسئولیت باشگاه نیز ممکن

است مطرح شود. این موضوع به ویژه در مواردی اهمیت دارد که باشگاه در انتخاب، آموزش یا نظارت بر کارکنان خود کوتاهی کرده باشد. در نظام حقوقی ایران، مسئولیت اشخاص حقوقی در حوزه ورزش باید با توجه به قواعد عمومی مسئولیت مدنی و مقررات مربوط به فعالیت مؤسسات مورد بررسی قرار گیرد.

بند چهارم: مسئولیت مدنی داوران ورزشی

داوران ورزشی نقش مهمی در حفظ نظم و اجرای مقررات مسابقات دارند. تصمیمات داوران ممکن است بر روند مسابقه تأثیرگذار باشد و در برخی موارد، اشتباه یا کوتاهی آنان می تواند زمینه ایجاد خسارت را فراهم کند. با این حال، مسئولیت داوران دارای ویژگی خاصی است، زیرا تصمیم گیری در بسیاری از مسابقات با شرایط سریع، فشار روانی و محدودیت زمانی انجام می شود. بنابراین، هر اشتباه داوری را نمی توان موجب مسئولیت مدنی دانست. مسئولیت داور زمانی قابل بررسی است که رفتار وی از حدود خطای متعارف حرفه ای خارج شده و ناشی از تقصیر جدی، بی احتیاطی آشکار یا نقض عمدی مقررات باشد. برای مثال، بی توجهی کامل به خطر آشکار برای سلامت ورزشکاران یا خودداری غیرموجه از اجرای مقررات ایمنی می تواند موجب مسئولیت شود. در نتیجه، همانند سایر حرفه ها، داوران نیز از یک سو باید پاسخگوی رفتارهای زیان بار خود باشند و از سوی دیگر، نباید به دلیل اشتباهات معمول حرفه ای با مسئولیت غیرمنطقی مواجه شوند.

بند پنجم: مسئولیت مدنی فدراسیون ها و نهادهای ورزشی

فدراسیون های ورزشی به عنوان نهادهای تنظیم کننده و سازمان دهنده رشته های مختلف ورزشی، دارای وظایف گسترده ای در زمینه تدوین مقررات، نظارت، برگزاری مسابقات و ارتقای ایمنی ورزشکاران هستند. چنانچه فدراسیون ها در انجام وظایف نظارتی خود کوتاهی کنند و این کوتاهی موجب ورود خسارت شود، امکان بررسی مسئولیت مدنی آن ها وجود

دارد. برای نمونه، عدم نظارت کافی بر استانداردهای برگزاری مسابقات، نبود مقررات ایمنی مناسب یا کوتاهی در اجرای دستورالعمل‌های حفاظتی می‌تواند زمینه مسئولیت ایجاد کند. البته باید توجه داشت که مسئولیت فدراسیون‌ها مطلق نیست و نیازمند اثبات رابطه میان کوتاهی یا تصمیم آن‌ها و خسارت وارد شده است. صرف وقوع حادثه در یک مسابقه، به خودی خود موجب مسئولیت نهاد برگزارکننده نخواهد بود.

بند ششم: مسئولیت مدنی در قبال تماشاگران و اشخاص ثالث

فعالیت‌های ورزشی تنها ورزشکاران را درگیر نمی‌کند، بلکه تماشاگران، کارکنان، خبرنگاران و سایر اشخاص حاضر در محیط ورزشی نیز ممکن است در معرض خطر قرار گیرند. از این رو، مسئولیت مدنی در حوزه ورزش شامل حمایت از اشخاص ثالث نیز می‌شود. باشگاه‌ها و برگزارکنندگان مسابقات موظف‌اند تدابیر لازم را برای حفظ امنیت تماشاگران اتخاذ کنند. کنترل ورود افراد، تأمین نظم، ایجاد امکانات ایمنی و جلوگیری از خطرهای قابل پیش‌بینی، از جمله وظایف مهم برگزارکنندگان است. اگر کوتاهی در انجام این وظایف موجب ورود خسارت به تماشاگران شود، مسئولیت مدنی قابل طرح خواهد بود. این موضوع نشان می‌دهد که مسئولیت ورزشی تنها محدود به روابط میان ورزشکاران نیست، بلکه تمامی روابط اجتماعی شکل گرفته در محیط ورزشی را در بر می‌گیرد.

بخش سوم: چالش‌های حقوقی مسئولیت مدنی ورزشی در نظام حقوقی ایران

بند اول: فقدان قانون جامع و مستقل در زمینه مسئولیت مدنی ورزشی

یکی از مهم‌ترین چالش‌های نظام حقوقی ایران در حوزه ورزش، نبود قانون جامع و مستقلی است که به طور ویژه مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های ورزشی را تنظیم کند. در حال حاضر، بسیاری از اختلافات و دعاوی مرتبط با خسارات ورزشی بر اساس قواعد عمومی مسئولیت مدنی، مقررات پراکنده ورزشی و اصول کلی حقوقی مورد رسیدگی قرار

می گیرند. اگرچه قواعد عمومی مسئولیت مدنی مانند قانون مسئولیت مدنی و مقررات قانون مدنی ظرفیت لازم برای پاسخگویی به بسیاری از موارد را دارند، اما ویژگی های خاص فعالیت های ورزشی موجب شده است که در برخی موارد، استفاده صرف از قواعد عمومی با دشواری هایی همراه باشد. ورزش دارای مفاهیمی مانند خطر پذیرفته شده، خطای ورزشی، استانداردهای حرفه ای، مقررات فنی و نقش سازمان های ورزشی است که در مسئولیت مدنی معمولی کمتر دیده می شوند. نبود مقررات تخصصی موجب می شود که گاهی تشخیص مسئولیت به برداشت های متفاوت قضایی وابسته شود. وجود قانون خاص می تواند ضمن حمایت بهتر از ورزشکاران و زیان دیدگان، حدود مسئولیت مربیان، باشگاه ها، داوران و نهادهای ورزشی را نیز مشخص تر کند. چنین قانونی باید به گونه ای تدوین شود که هم حقوق افراد آسیب دیده را تضمین کند و هم از ایجاد مسئولیت های غیرمنطقی برای فعالان ورزشی جلوگیری نماید.

بند دوم: دشواری تشخیص مرز میان خطر ورزشی و تقصیر حقوقی

یکی از پیچیده ترین مسائل در مسئولیت مدنی ورزشی، تشخیص تفاوت میان آسیب ناشی از خطر طبیعی ورزش و خسارت ناشی از رفتار قابل سرزنش است. بسیاری از ورزش ها ذاتاً همراه با احتمال آسیب هستند و ورزشکاران با آگاهی از این موضوع وارد رقابت می شوند. برای مثال، در مسابقات فوتبال، برخورد بدنی میان بازیکنان امری طبیعی است، اما اگر بازیکنی با خشونت عمدی و خارج از چارچوب قوانین موجب آسیب شود، نمی توان رفتار او را صرفاً بخشی از بازی دانست. این مرزبندی در عمل نیازمند بررسی عوامل مختلفی مانند نوع ورزش، شرایط مسابقه، قصد یا بی احتیاطی عامل خسارت، شدت رفتار، مقررات فنی و عرف حاکم بر آن رشته است. عدم وجود معیارهای روشن در این زمینه ممکن است موجب شود که برخی آسیب ها بدون جبران باقی بمانند یا برعکس، مسئولیت های سنگینی بر ورزشکاران و مربیان

تحلیل شود. بنابراین، تدوین معیارهای مشخص برای تشخیص تقصیر ورزشی از خطر پذیرفته شده، یکی از نیازهای اساسی حقوق ورزش در ایران است.

بند سوم: نقش بیمه ورزشی در جبران خسارت‌های ناشی از فعالیت ورزشی

یکی از مهم‌ترین ابزارهای کاهش آثار مالی خسارات ورزشی، استفاده از نظام بیمه‌ای است. بیمه ورزشی می‌تواند نقش مؤثری در حمایت از ورزشکاران، مربیان و سایر اشخاص فعال در حوزه ورزش ایفا کند. با توجه به احتمال بالای آسیب جسمانی در برخی رشته‌های ورزشی، وجود پوشش‌های بیمه‌ای مناسب می‌تواند از مشکلات مالی ناشی از درمان، از کارافتادگی یا خسارات ناشی از حوادث جلوگیری کند. با این حال، نظام بیمه ورزشی در ایران همچنان با چالش‌هایی مانند محدود بودن پوشش‌ها، آگاهی ناکافی ورزشکاران از حقوق بیمه‌ای و نبود ارتباط کامل میان مسئولیت مدنی و بیمه مواجه است. توسعه بیمه مسئولیت حرفه‌ای برای مربیان، داوران، باشگاه‌ها و برگزارکنندگان مسابقات نیز می‌تواند گامی مهم در جهت افزایش امنیت حقوقی فعالیت‌های ورزشی باشد. در این نظام، زیان‌دیده می‌تواند با اطمینان بیشتری خسارت خود را مطالبه کند و فعالان ورزشی نیز از حمایت مالی لازم برخوردار شوند.

بند چهارم: چالش اثبات تقصیر در دعاوی مسئولیت ورزشی

در بسیاری از دعاوی مسئولیت مدنی، اثبات تقصیر یکی از دشوارترین مراحل رسیدگی محسوب می‌شود. این مشکل در حوزه ورزش به دلیل ماهیت تخصصی فعالیت‌ها، پیچیدگی بیشتری دارد. برای مثال، تشخیص اینکه آیا یک مربی در طراحی برنامه تمرینی مرتکب کوتاهی شده است یا آیا رفتار یک ورزشکار از حدود خطای معمول ورزشی خارج شده، نیازمند دانش تخصصی و بررسی کارشناسی است. ورزشکار آسیب‌دیده معمولاً اطلاعات فنی کافی برای اثبات تقصیر طرف مقابل ندارد و ممکن است دسترسی او به مدارک و شواهد نیز محدود باشد. از این رو، استفاده از کارشناسان متخصص حقوق ورزش و پزشکی ورزشی در

فرآیند رسیدگی قضایی اهمیت زیادی دارد. همچنین در برخی موارد، می توان با توجه به موقعیت حرفه ای اشخاص، استانداردهای رفتاری متفاوتی را در نظر گرفت. برای مثال، از یک مربی حرفه ای انتظار می رود سطح بالاتری از احتیاط و دانش تخصصی نسبت به یک فرد عادی داشته باشد.

بند پنجم: مسئولیت ناشی از قصور در تأمین ایمنی اماکن ورزشی

یکی دیگر از حوزه های مهم مسئولیت مدنی ورزشی، ایمنی اماکن و تجهیزات ورزشی است. مدیران مجموعه های ورزشی موظف اند شرایطی فراهم کنند که فعالیت ورزشی در محیطی امن انجام شود. نقص تجهیزات، کف پوش نامناسب، نبود امکانات امدادی، عدم رعایت استانداردهای ساختمانی و بی توجهی به شرایط ایمنی می تواند موجب ورود خسارت به ورزشکاران و مراجعه کنندگان شود. در چنین مواردی، مسئولیت معمولاً نه به دلیل خود فعالیت ورزشی، بلکه به دلیل کوتاهی در ایجاد شرایط ایمن مطرح می شود. شخص یا نهادی که امکان کنترل خطر را داشته و از انجام اقدامات لازم خودداری کرده است، باید پاسخگوی نتایج زیان بار باشد. اهمیت این موضوع در ورزش های عمومی و همگانی بیشتر است، زیرا بسیاری از استفاده کنندگان از اماکن ورزشی، رابطه حرفه ای با ورزش ندارند و ممکن است از خطرهای موجود آگاهی کافی نداشته باشند.

بند ششم: ضرورت توسعه حقوق ورزش در نظام حقوقی ایران

تحولات گسترده ورزش در دهه های اخیر نشان داده است که حقوق ورزش نیازمند توجه تخصصی تر است. افزایش قراردادهای حرفه ای، گسترش باشگاه های خصوصی، توسعه ورزش قهرمانی و افزایش ارزش اقتصادی مسابقات، روابط حقوقی پیچیده ای ایجاد کرده است. توسعه حقوق ورزش می تواند از طریق آموزش تخصصی، ایجاد مراجع تخصصی حل اختلاف، تدوین قوانین جامع و افزایش همکاری میان حقوق دانان و متخصصان ورزشی انجام

شود. همچنین دانشگاه‌ها و مراکز پژوهشی می‌توانند با انجام تحقیقات گسترده‌تر، زمینه شناخت دقیق‌تر مسائل حقوقی ورزش را فراهم کنند. مسئولیت مدنی ورزشی تنها یکی از حوزه‌های مهم حقوق ورزش است که نیازمند نظریه پردازی و قانون گذاری منسجم‌تر است.

بند هفتم: بررسی تطبیقی مسئولیت ورزشی در برخی نظام‌های حقوقی

در بسیاری از نظام‌های حقوقی پیشرفته، مسئولیت ورزشی به عنوان حوزه‌ای تخصصی مورد توجه قرار گرفته است. در این نظام‌ها، تلاش شده است میان آزادی فعالیت ورزشی و حمایت از حقوق زیان دیدگان تعادل ایجاد شود. در برخی کشورها، مفهوم خطر پذیرفته شده به عنوان یکی از مبانی محدود کننده مسئولیت پذیرفته شده است، اما این مفهوم تنها شامل خطرهای طبیعی و قابل انتظار ورزش می‌شود و رفتارهای عمدی یا ناشی از بی احتیاطی شدید را در بر نمی‌گیرد. همچنین در بسیاری از این کشورها، استفاده از بیمه‌های مسئولیت حرفه‌ای و تدوین مقررات تخصصی نقش مهمی در کاهش اختلافات و جبران خسارات ایفا می‌کند. تجربه نظام‌های حقوقی دیگر نشان می‌دهد که حقوق ورزش ایران نیز می‌تواند با حفظ مبانی حقوقی داخلی، از راهکارهای موفق سایر کشورها برای توسعه نظام مسئولیت مدنی ورزشی بهره گیرد.

بخش چهارم: راهکارهای اصلاحی، نتیجه گیری و پیشنهاد های حقوقی

بند اول: ضرورت تدوین نظام حقوقی جامع برای مسئولیت مدنی ورزشی

با توجه به گسترش روزافزون فعالیت‌های ورزشی در ایران و افزایش تنوع روابط حقوقی میان ورزشکاران، مربیان، باشگاه‌ها، فدراسیون‌ها و سایر اشخاص مرتبط، تدوین یک چارچوب قانونی جامع برای مسئولیت مدنی ورزشی ضروری به نظر می‌رسد. قواعد عمومی مسئولیت مدنی اگرچه در بسیاری از موارد پاسخگو هستند، اما به دلیل ویژگی‌های خاص ورزش، نمی‌توانند تمام مسائل تخصصی این حوزه را به صورت دقیق پوشش دهند. یک نظام حقوقی جامع در حوزه مسئولیت ورزشی باید ضمن تعیین مفهوم تقصیر ورزشی، حدود خطرهای

پذیرفته شده، مسئولیت اشخاص حرفه‌ای و شیوه جبران خسارت را مشخص کند. چنین قانونی باید به گونه‌ای تنظیم شود که از یک سو حقوق ورزشکاران و اشخاص آسیب‌دیده را تضمین کند و از سوی دیگر، موجب ایجاد ترس از فعالیت ورزشی در میان مربیان، داوران و مدیران نشود. همچنین ضروری است در تدوین این مقررات، از نظرات متخصصان حقوق، کارشناسان علوم ورزشی، پزشکان ورزشی و مدیران حوزه ورزش استفاده شود تا قواعد وضع شده با واقعیت‌های عملی فعالیت‌های ورزشی هماهنگ باشد.

بند دوم: ایجاد مراجع تخصصی رسیدگی به اختلافات ورزشی

یکی از مشکلات موجود در رسیدگی به دعاوی ورزشی، تخصصی بودن موضوعات این حوزه است. بسیاری از اختلافات ورزشی نیازمند شناخت دقیق مقررات فنی، استانداردهای حرفه‌ای و عرف حاکم بر رشته‌های مختلف ورزشی هستند. ایجاد شعب تخصصی قضایی یا مراجع ویژه رسیدگی به اختلافات ورزشی می‌تواند موجب افزایش دقت و سرعت در رسیدگی شود. در چنین مراجعی، قضات با همکاری کارشناسان حوزه ورزش می‌توانند ابعاد فنی و حقوقی پرونده‌ها را بهتر بررسی کنند. وجود مراجع تخصصی همچنین می‌تواند موجب ایجاد رویه قضایی هماهنگ در موضوعاتی مانند مسئولیت مربیان، خسارات ناشی از مسابقات، حوادث اماکن ورزشی و مسئولیت باشگاه‌ها شود.

بند سوم: تقویت نقش آموزش حقوقی در میان فعالان ورزشی

بخش قابل توجهی از حوادث ورزشی ناشی از ناآگاهی نسبت به الزامات حقوقی و مسئولیت‌های قانونی است. بسیاری از ورزشکاران، مربیان و مدیران ورزشی ممکن است شناخت کافی از حدود مسئولیت خود نداشته باشند. آموزش مباحث حقوقی مرتبط با مسئولیت مدنی، مقررات ایمنی، حقوق ورزشکاران و شیوه‌های پیشگیری از خسارت می‌تواند نقش مهمی در کاهش دعاوی داشته باشد. مربیان و مدیران ورزشی به دلیل جایگاه حرفه‌ای خود باید

با اصول اولیه مسئولیت حقوقی آشنا باشند. همچنین ورزشکاران نیز باید بدانند که پذیرش خطرهای ورزشی به معنای چشم‌پوشی از حقوق قانونی آنان در برابر رفتارهای غیرمتعارف نیست.

بند چهارم: توسعه نظام بیمه مسئولیت حرفه‌ای در ورزش

یکی از مهم‌ترین راهکارهای حمایت از زیان‌دیدگان و کاهش آثار مالی مسئولیت مدنی، گسترش بیمه‌های تخصصی در حوزه ورزش است. بیمه تنها یک ابزار اقتصادی نیست، بلکه یکی از سازوکارهای مهم مدیریت ریسک در فعالیتهای ورزشی محسوب می‌شود. ایجاد بیمه مسئولیت حرفه‌ای برای مربیان، باشگاه‌ها، برگزارکنندگان مسابقات و سایر فعالان ورزشی می‌تواند موجب افزایش امنیت حقوقی شود. در این صورت، ورزشکار یا شخص زیان‌دیده امکان بیشتری برای دریافت خسارت خواهد داشت و فعالان ورزشی نیز از حمایت مالی برخوردار می‌شوند. همچنین باید تلاش شود پوشش‌های بیمه‌ای با واقعیت‌های رشته‌های مختلف ورزشی هماهنگ شود، زیرا خطرات موجود در ورزش‌های مختلف یکسان نیست و نیازمند طراحی قراردادهای متناسب است.

بند پنجم: ضرورت ارتقای استانداردهای ایمنی در اماکن ورزشی

بخش مهمی از خسارات ورزشی ناشی از شرایط نامناسب محیط‌های ورزشی است. بنابراین، افزایش نظارت بر استانداردهای ایمنی اماکن ورزشی باید یکی از اولویت‌های نظام مدیریت ورزش باشد. باشگاه‌ها و مراکز ورزشی باید ملزم به رعایت معیارهای مشخص در زمینه تجهیزات، فضای تمرین، امکانات امدادی و شرایط بهداشتی باشند. همچنین نظارت مستمر نهادهای مسئول می‌تواند از بسیاری از حوادث قابل پیشگیری جلوگیری کند. توجه به ایمنی، علاوه بر کاهش خسارات انسانی، موجب کاهش هزینه‌های حقوقی و مالی ناشی از مسئولیت مدنی نیز خواهد شد.

نتیجه‌گیری

مسئولیت مدنی ناشی از فعالیت‌های ورزشی یکی از موضوعات مهم و در حال توسعه در نظام حقوقی ایران است که با گسترش ورزش حرفه‌ای و همگانی، اهمیت بیشتری پیدا کرده است. ماهیت خاص ورزش که همراه با رقابت، خطرپذیری و احتمال آسیب است، موجب شده است که تحلیل مسئولیت در این حوزه نیازمند توجه ویژه باشد. بررسی مبانی حقوقی نشان می‌دهد که مسئولیت مدنی ورزشی در ایران بر مجموعه‌ای از قواعد عمومی مسئولیت مدنی، اصول فقهی و مقررات خاص ورزشی استوار است. نظریه تقصیر همچنان مهم‌ترین مبانی مسئولیت محسوب می‌شود، اما در برخی حوزه‌ها مانند ایمنی اماکن ورزشی و فعالیت‌های خطرآفرین، استفاده از مبانی مرتبط با نظریه خطر نیز ضرورت دارد. در زمینه ورزشکاران، باید میان آسیب‌های ناشی از خطرهای طبیعی و متعارف ورزش با خسارات ناشی از رفتارهای عمدی، خشونت‌آمیز یا خارج از مقررات تفاوت قائل شد. پذیرش خطر ورزشی نمی‌تواند به عنوان مجوزی برای نقض حقوق اشخاص مورد استفاده قرار گیرد. مربیان، باشگاه‌ها، داوران و نهادهای ورزشی نیز هر یک در حدود وظایف و اختیارات خود دارای مسئولیت هستند. مربی باید اصول حرفه‌ای و ایمنی را رعایت کند، باشگاه موظف به فراهم کردن محیط مناسب است، داور باید وظایف خود را با دقت انجام دهد و فدراسیون‌ها نیز باید در زمینه تنظیم مقررات و نظارت عملکرد مؤثری داشته باشند. با وجود ظرفیت‌های موجود در قوانین ایران، فقدان مقررات جامع و تخصصی درباره مسئولیت مدنی ورزشی یکی از مهم‌ترین خلأهای حقوقی این حوزه محسوب می‌شود. تدوین قانون ویژه، ایجاد مراجع تخصصی، توسعه بیمه مسئولیت ورزشی و آموزش حقوقی فعالان ورزش می‌تواند گام مهمی در جهت رفع این خلأ باشد. در نهایت، هدف از مسئولیت مدنی ورزشی نباید صرفاً مجازات یا محدود کردن فعالیت‌های ورزشی باشد، بلکه باید ایجاد تعادل میان حمایت از حقوق زیان‌دیدگان و حفظ پویایی و آزادی ورزش باشد. نظام حقوقی کارآمد در حوزه ورزش، نظامی است که ضمن پذیرش

ویژگی‌های خاص این حوزه، امکان جبران عادلانه خسارات و افزایش امنیت فعالیت‌های ورزشی را فراهم کند.

منابع و مآخذ

الف: منابع فارسی

- امامی، سیدحسن. حقوق مدنی. جلد اول. تهران: انتشارات اسلامی، ۱۴۰۱.
- باریکلو، علیرضا. مسئولیت مدنی. تهران: نشر میزان، ۱۴۰۰.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر. دانشنامه حقوقی. تهران: گنج دانش، ۱۴۰۰.
- کاتوزیان، ناصر. الزام های خارج از قرارداد: مسئولیت مدنی. تهران: شرکت سهامی انتشار، ۱۴۰۱.
- محقق داماد، سیدمصطفی. قواعد فقه. جلد دوم. تهران: مرکز نشر علوم اسلامی، ۱۳۹۹.
- قاسم زاده، سیدمرتضی. مبانی مسئولیت مدنی. تهران: نشر دادگستر، ۱۳۹۹.
- صفایی، سیدحسین و رحیمی، حبیب الله. مسئولیت مدنی. تهران: سمت، ۱۴۰۰.
- قانون مسئولیت مدنی مصوب ۱۳۳۹.
- قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران.

ب: منابع لاتین

- Cane, Peter. *Atiyah's Accidents, Compensation and the Law*. Cambridge: Cambridge University Press, ۲۰۱۸.
- Deakin, Simon, Johnston, Angus and Markesinis, Basil. *Markesinis and Deakin's Tort Law*. Oxford: Oxford University Press, ۲۰۱۹.
- Foster, Ken. *Sports Law: A Comparative Analysis*. Oxford: Hart Publishing, ۲۰۱۷.
- Gardiner, Simon. *Sports Law*. London: Routledge, ۲۰۱۹.

- Goldberg, John C. P., Sebok, Anthony J. and Zipursky, Benjamin C. *Tort Law: Responsibilities and Redress*. New York: Wolters Kluwer, ۲۰۲۱.
- Prosser, William L. *Prosser and Keeton on Torts*. St. Paul: West Publishing, ۱۹۸۴.
- Sherry, Mark and Osborn, Guy. *International Sports Law and Business*. Oxford: Oxford University Press, ۲۰۲۰.
- Wade, William and Forsyth, Christopher. *Administrative Law*. Oxford: Oxford University Press, ۲۰۰۹.